

УДК

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ НОВЕЛИ-ПРИТЧІ ОВЕНА БАРФІЛДА “ТРОЯНДА НА КУПІ ПОПЕЛУ”

Вікторія Яремчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, Львів, 79000)*

Зосереджено увагу на жанрових особливостях міфопоетичного твору англійського письменника та мовознавця Овена Барфільда. Особливу увагу приділено аспектам розвитку сюжету, джерелам символіки та образів, структурі твору. Окреслено коло проблем, які автор алегорично зображає у вигляді фігур/персонажів і топосів твору: Троянда, Султан, Парк Розваг, Лорд Албіону-Абдол, Поет, Філософ тощо.

Ключові слова: Овен Барфільд, романтичний квест, Троянда, Парк Розваг, Вічне Жіноче начало, еволюція свідомості.

Овен Барфільд (1898–1997) – англійський філософ, письменник, поет, літературний критик, відомий як “перший і останній Інклінг”. Його праці – “Мова поезії: дослідження значення” [*Poetic Diction: A Study In Meaning*], (1928), “Зрілий романтизм” [*Romanticism Comes of Age*] (1944), “Неспадковий голос” [*Unancestral Voice*] (1965), “Розпад світів: діалог 60-х” [*Worlds Apart: A Dialogue of the 1960s*] (1963), “Зберігаючи правила: дослідження ідолопоклонства” [*Saving the Appearances: A Study in Idolatry*] (1957) – значно вплинули на таких видатних англійських письменників, як К. С. Льюїс, Дж. Р. Р. Толкін, Т. С. Еліот, лауреат Нобелівської премії Сол Беллоу, відомий психолог Джеймс Гілман і багато інших.

Овен Барфільд – автор оригінальної теорії еволюції свідомості і походження мови з міфу. Очевидно, що на Барфільда у цьому відношенні значний вплив справила теорія первісного мислення Л. Леві-Брюля, а саме його стадіальна ідея розвитку мислення та співтворіння в містичному процесі усвідомлення світу або “закон партиципації”. Письменник також відомий численними дослідженнями антропософії і перекладами праць засновника цього вчення – Рудолфа Штайнера. Вивчаючи праці Штайнера, вчений перш за все сприйняв ідею про те, що світ можна осягнути не лише логікою, а й з допомогою уяви, що стосовно його художніх текстів збігається з міркуваннями та філософуванням класичних романтиків XIX ст, зокрема Новаліса й С. Т. Колріджа, чиїм спадкоємцем він себе вважав. Як дослідник і письменник, Барфільд теоретично обґрунтовував і намагався практично втілити спільну для “Інклінгів” теорію неможливості індивідуальної творчості. У праці “Поетичний стиль” він зазначав: “Жоден поет не є єдиним творцем значення свого твору, своїх слів” [2, с. 50]. Вчений пояснював цю ідею через введення терміна “колективна репрезентація” як інструмента свідомості людини. Спираючись на дослідження К. Г. Юнга, Е. Дюркгайма та Е. Гусерля, він доводив, що світ – це система колективних репрезентацій, тобто сприйнятих інди-

відуальною свідомістю та зафіксованих індивідуальною пам'яттю явищ, відтворених у мові та мистецтві.

Свої теоретичні принципи Овен Барфілд втілює у власних художніх творах: у філософській драмі “Орфей”, ранніх філософських новелах-притчах “Срібна флейта” (1925) та “Троянда на купі попелу” (1929), в пізніх дистопійно-фантастичних повістях “Нічна операція” (1975) та “Жвавий струмок” (1988) та інших творах. Творчість О. Барфілда почали досить активно вивчати в західному літературознавстві лише в 1970-х роках, що пов'язано як зі складністю його філософських концепцій, так і з тим фактом, що письменник не поспішав друкувати свої твори, вважаючи своє захоплення літературою “таємним гріхом”. Останні три з названих художніх творів взагалі залишалися ненадрукованими до 2009 року, коли їх посмертно надрукувало “Owen Barfield Society” під керівництвом онука митця, Овена Артура Барфілда. Відразу після публікації твори викликали полеміку серед дослідників як творчості Барфілда, так і творчості “Інклінгів”. Їх називали містифікацією, плагиатом, до опублікування інформації щодо опрацювання архівів письменника, адже тексти, які автор почав писати ще у 20-х роках ХХ ст., виявилися занадто новаторськими для свого часу, принаймні для оточення мислителя, хоча вони органічно вписуються в модерністичну парадигму і навіть провіщають деякі засади постмодернізму в англійській і світовій літературі. Водночас той факт, що вони були віднайдені лише у ХХІ ст., провокує негативну критику й звинувачення.

“Троянда на купі попелу” є одним із таких полемічних творів, який начебто утворився випадково, чи, як свідчить сама назва, вижив з-посеред уламків більшого авторського задуму. Насправді, це частина незавершеного амбіційного роману Барфілда “Англійці” [*The English People*], який він писав понад шістьдесят років і вважав працею свого життя, постійно переробляючи певні фрагменти. “Троянда на купі попелу” створювалась як вставний епізод для ілюстрації філософських поглядів письменника про світогляд сучасного йому людства та еволюцію свідомості людини Заходу. Натомість митець створив власне міфопоетичне бачення сучасного йому світу між Першою і Другою світовими війнами, створив авторську міфопоетичну модель апокаліптичного універсуму, який все ж рухається до евкатастрофи, тобто катастрофи з позитивним завершенням.

Дослідниця творчості провідних “Інклінгів” Джейн Гіполіто називає цей твір Барфілда “надзвичайно красномовною працею, яка володіє величезною силою уяви <...> що виявляє варті уваги паралелі з Дантовою “Комедією” [5]. Справді, як і всі “християнські романтики”, письменник бере за взірєць духовний квест метафоричними Пеклом і Чистилищем фікційного світу в пошуку Коханої, втілення Божественної Жіночої сутності, яка може привести до очищення і спасіння від загальнопанівного відчаю і падіння навколишньої реальності: “Султан, протагоніст сюжету, проходить крізь “Пекло” Ярмарки Розваг і Купи Попелу, які блискуче уособлюють небезпеку, потворність і спустошення, що, на думку Барфілда, стали панівними в душах сучасних людей і культурі сучасності. Пізніше Султан переживає метаморфозу в “Чистилищі”, коли навчається їздити верхи в підземному Цирку. Символічна казка письменника завершується апокаліптично в алегоричному “Раю”, якого досягає Султан і його кохана Леді” [5]. Чарлз Песедж вважає, що у “Троянді на купі попелу” Барфілд відроджує по-

няття “Вічного Жіночого начала, що є за своєю суттю незмінним натхненням, рушійною силою, яка дає поштовх у земному житті, як і в житті після смерті, прагнути руху від найменших щаблів вгору до безконечної досконалості” (реальним прототипом якої дослідники вважають дружину письменника Мод Барфілд) [5].

Проте не лише Дантова Беатріче надихає автора в структуруванні, особливості сюжету й символіки його твору. В передмові 1993 р. Барфілд зазначає жанрове визначення твору – а Märchen, і причини її написання: “If the great heritage of the West is to be preserved, we shall want a new insight, not only to recognize the rotten patches for what they are, instead of welcoming them as triumphs of progress, but also to enable us to penetrate to the core of Western Civilization and draw up its heath and goodness to the surface” [2, с. xv], таким чином поєднуючи його з романтичною традицією західноєвропейської літератури – алегоричною казкою німецьких романтиків (Джейн Гіполіто навіть наводить паралелі з Гетівським “Фаустом”, як одним із ключових джерел твору, зважаючи на епіграф до новели: “Zwei Seelen wohnen ach in meiner Brust”), поетичним фрагментом англійських романтиків, зокрема С. Т. Колріджа, до якого Барфілд звертається у наукових працях і безпосередньо цитує в “Троянді на купі попелу”.

Головний персонаж квесту, алегорична постать Султана, чие ім’я промовисто підкреслює людину Сходу, теж змальований як типовий романтичний герой: “There was no ship in sight nor any tiniest ripple on the surface of the sea beneath him. A lonely figure, carven, like the rock on which he stood, out of the mysterious grey void, Sultan stood motionless for some minutes, gazing Westward” [2, с. 48]. Крім того, автор звертається також до західноєвропейської баладної традиції, ренесансної новели, а також середньовічного жанру поеми-видіння, створивши багаторівневу за смислами і значеннями притчу про шлях до руйнації, знищення і можливість відродження світу/людства.

Назва твору також є давньою англійською метафорою, що означає відродження, або у цьому випадку циклічність. Барфілд-філософ простежує еволюцію свідомості протагоніста, людини Сходу, Султана, який покидає свій палац і життя насолод услід за таємничою танцівницею храму, поринаючи в таємниці т. зв. Великого Танку: “And if it was easy to follow her movements (since, wherever she passed, her memory lingered), yet it proved to be impossible, try as he would, to intercept or overtake her <...> To each people she taught a different kind of step and movement with different music suited to their natures” [2, с. 8–9]. Позбуваючись на шляху на Захід вродженої та отриманої у спадок від поколінь мудрості, отримуючи західну егоцентричність, зажерливість, матеріалістичність, бездуховність, Султан долучався до нової/старої релігії сучасного письменнику Заходу – *panem et circenses*. Саме її митець звинувачує у факті Великої Війни та її наслідків.

Так, на шляху до Вічного Жіночого начала, яке автор виводить у різних іпостасях – танцівниці храму, Принцеси Люсі, Диви, вершниці в Цирку, Троянди Султан потрапляє до Парку Розваг – дистопійного світу фальшивих насолод, тортур, спотвореної мови, нівеляції цінностей, знищення індивідуальності, оспівування масовості: “he seemed to be always wading through drifting streams of white faces – white, weary, coarse, expressionless faces, white faces, white faces, chattering white faces” [2, с. 46]. Саме тут відбувається найбільша зміна у свідомості протагоніста – через біль і випробування: “he stands erect, naked from top to toe, waving his two arms above his head, and reveling in the glory of the

cool air about his tortured skin” він вивищується до вміння уявляти, а через уяву – до вміння любити [2, с. 89].

У фікціональному світі письменника, досягнути Вічного Жіночого начала протагоніст може лише причастившись уяви, тому зустрівши дорогою Філософа (алюзія на колегу-“Інклінга” К. С. Льюїса) і Поета (алюзія на іншого “Інклінга” Дж. Р. Р. Толкіна), які уособлюють Науки і Мистецтво, Султан отримує важливі уроки для майбутнього пробудження його уяви в квесті, адже Філософ – це втілення вільного істинного Розуму і Знання, а Поет – це втілення вільного, істинного Митця – обидва є інструментами осягнення романтичної уяви. В есе “Зі сходу на захід” (1929) Барфілд пояснював, чому Романтизм постійно витісняється з мистецької арени іншими течіями чи напрямками, підкреслюючи його опозицію реальності. Саме тому в його творі Філософ і Поет лише скеровують, але не можуть самі допомогти Султану в його квесті, й навіть закликають припинити його. Проте авторові важливо було наголосити на поєднанні романтичних ідеалів із реальністю, тому персонаж продовжує свій шлях, отримує візію музики зірок, яка скеровує його до Парку Розваг і фінальних етапів квесту.

Розшукуючи Леді, протагоніст встигає на пожежу великого палацу попереднього Короля землі, Лорда Албіону, на якій тепер побудували Парк Розваг Абдола або Абдолбіон, і на світланку знаходить на купі попелу, що залишилася, троянду, яка приводить його до підземного Цирку, де зосереджений рух опору тоталітарному режиму Абдола. Товариство, до якого потрапляє персонаж, очевидно, зображене на зразок антропософського, членом якого Барфілд був майже все життя, або масонської організації розенкрейцерів, до якої належав у молоді роки. Квест персонажа проходить через сім основних стадій пізнання, як і сам текст складається зі семи розділів і саме про сім стадій очищення вчить Р. Штайнер і розекрейцери.

Сьома стадія очищення відбувається в підземному Цирку, розташованому під купою попелу, що залишилася від Палацу колишнього Короля Добра, над якою керівник Парку Розваг повішав неонове розп'яття, яке рекламує оцет його власної компанії, демонструючи: “illuminated mechanical changes through a complete cycle” [2, с. 68]. Це гротескна метафора загального стану сучасного авторові суспільства, на фоні якої дуже чітко виділяється єдина Троянда, як “imagination and love in the modern world, this Rose was a sad and spindly-looking object with one dull red knob at the top, yet there was some magic in the twilight which attracted Sultan’s attention to it. It was now nearly dark, and many stars had already appeared in the sky. Sultan looked at the flower again. Yes, it was glowing! It seemed to be giving forth a light of its own into the dusk! <...> And at last Sultan realized that it was not merely glowing but also singing to him. It was singing something like this: “Earth despairs not, though her Spark // Underground is gone – // Roses whisper after dark // Secrets of the Sun” [2, с. 75].

Троянда-Ярмарок – не єдина бінарна опозиція, яку вибудовує письменник у структурі художнього світу. Насправді його теорія еволюції свідомості, втілена в сюжеті, ґрунтується на протиставленні Сходу-Заходу (Султан – Лорд Албіону, а пізніше Албіон – Абдолбіон), шляху Розуму-шляхові Емоцій (поради Філософа-поради Поета), природи-цивілізації (знову опозиція Албіон-Абдолбіон). З розвитком сюжету постійно відбуваються важливі трансформації як свідомостей індивідуальних персонажів, так і цілого світу, які знаходять своє кульмінаційне завершення в оптимістично-динамічному

поєднанні протилежностей в т.зв. *Tertium Quid* розенкрейцерів (це також попередня назва новели Барфілда).

Пісню Троянди протагоніст розуміє як заклик до дії і можливий варіант порятунку. Пройшовши випробування на роботу Вершника в Цирку, тобто ініціацію, Султан долучається до містичного танку-їзди на конях у Цирку, яка завершується великою пожежою, частиною більшої природної катастрофи, що стирає з лиця землі Парк Розваг і всі його жахіття, залишаючи надію на нову Троянду. Водночас автор завершує відкритим фіналом, провокуючи до роздумів та варіантів тлумачення, вимальовуючи свого роду проекологічну евкатастрофу, в якій романтичний квест за Вічним Жіночим началом поєднується з прогностичними картинами реалізації дистопічного сюжету розвитку сучасного людства.

Отже, можна стверджувати, що “Троянда на купі попелу” написана у синтетичному жанрі філософської новели-притчі, який дав можливість авторові не лише втілити власні філософські теорії динаміки і специфіки розвитку світу і людини, а й показати продуктивність національної англійської традиції романтизму, його прийомів та методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Barfield O. Poetic Diction: A Study In Meaning [Текст] / Owen Barfield. – Middletown : Wesleyan University Press, 1973. – 234 p.*
2. *Barfield O. The Rose on the Ash-Heap [Текст] / Owen Barfield // English People. – Barfield Press UK, 2009. – 98 p.*
3. *Blaxland-de Lange S. Owen Barfield: Romanticism Come of Age : a Biography / Simon Blaxland-de Lange. – Temple Lodge Publishing, 2006. – 352 p.*
4. *Diener A. The Role of Imagination in Culture and Society: Owen Barfield's Early Work / Astrid Diener. – Wipf and Stock Publishers, 2013. – 228 p.*
5. *Hipolito J. The Alchemy of Imagination and Love in Owen Barfield's *The Rose on the Ash-Heap* / Jane Hipolito // Owen Barfield Session of the RMMLA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rmmla.innoved.org/conferences/conf08Reno/GetAbstract4fdd.html?session_id=216&present_id=4625*

Стаття надійшла до редколегії

01.12.2015 р.

Статтю прийнято до друку

20.01.2016 р.

GENERIC PECULIARITIES OF OWEN BARFIELD'S NOVELLA-PARABLE *THE ROSE ON THE ASH-HEAP*

Viktoriia Yaremchuk

*Ivan Franko National University of Lviv
(1, Universytetska st., 79000, Lviv)*

The article focuses on genre peculiarities of the mythopoeic work of the English writer and linguist Owen Barfield. Particular attention is paid to the aspects of the story, the source

of symbols and images, the structure of the work. The range of those issues is outlined that the author depicts as allegorical figures/characters and topos of the work: the Rose, the Sultan, Amusement Park, Lord of the Albion-Abdol, the Poet, the Philosopher etc.

Owen Barfield is the author of the original theory of the evolution of consciousness and the origin of language of myth. It is obvious that Barfield in this respect had a significant impact on the theory of primitive thinking of L. Levy-Bruhl, namely his stage idea of thinking and co-creativity of a mystical process of understanding the world or “the law of involvement”. The writer is also known for numerous anthroposophysical studies and translations of works by Rudolf Steiner, the founder of this doctrine.

Thus, one could argue that “The Rose on a Pile of Ashes” is written in synthetic genre of the philosophical novel-parable, which enabled the author not only to implement his philosophical theories of dynamics and specifics of the world and man, but also to show the performance of the national English tradition of romanticism, its techniques and methods.

Keywords: Owen Barfield, romantic quest, the Rose, Amusement Park, the Eternal Feminine, evolution of consciousness.